

Nâng cao năng lực phát triển du lịch **CHO NGƯỜI DÂN TỘC THIỂU SỐ Ở MIỀN TÂY NGHỆ AN**

■ TS. Hồ Thị Hiền, ThS. Trần Thị Vân ⁽¹⁾, ThS. Lê Thị Kim Dung⁽²⁾

Du lịch góp phần đa dạng sinh kế cho đồng bào dân tộc thiểu số
(Ảnh: Hoạt động du lịch tại bản Khe Rạn, Con Cuông)

Trong mấy năm gần đây, Nghệ An đang đầu tư và thúc đẩy phát triển du lịch vùng dân tộc thiểu số ở miền núi, đặc biệt là du lịch văn hóa, du lịch cộng đồng. Du lịch được xem như là định hướng phát triển quan trọng, góp phần đa dạng hóa sinh kế cho đồng bào dân tộc thiểu số, góp phần vào công cuộc xóa đói giảm nghèo, cải thiện đời sống vật chất và tinh thần cho người dân vùng miền núi. Mặt khác, du lịch cũng được chính quyền địa phương xem là một con đường đúng đắn để khai thác các nguồn lực tự nhiên và văn hóa, vốn là thế mạnh của vùng miền núi trong bối cảnh hiện nay. Nhất là phát huy giá trị của di sản văn hóa các cộng đồng dân tộc thiểu số vào phát triển kinh tế. Dù được quan tâm đầu tư, nhưng nhìn chung, du lịch vùng dân tộc thiểu số ở Nghệ An vẫn còn nhiều hạn chế. Trong đó, hạn chế lớn nhất là trình độ, năng lực tiếp cận thị trường để phát triển du lịch của người dân bản địa vẫn còn thấp, nên hiệu quả còn chưa được cải thiện. Trong giai đoạn tới, để thúc đẩy sự phát triển của du lịch sau khi đại dịch Covid-19 được đẩy lùi, thì cần phải nâng cao năng lực phát triển du lịch cho người dân. Bởi trong bối cảnh, lĩnh vực nào thì con người vẫn là nhân tố quan trọng và mang tính quyết định cho sự phát triển.

⁽¹⁾ Trường Đại học Kinh tế Nghệ An; ⁽²⁾ Trường Cao đẳng Giao thông vận tải Trung ương IV

1. Thay đổi nhận thức của người dân về du lịch

Cần phải thấy rằng, từ trước đến nay, người dân vẫn xem du lịch là một lĩnh vực gì đó xa vời đối với các hoạt động kinh tế của họ. Vậy nên phần lớn người dân vẫn tiếp cận một cách thụ động, thậm chí thờ ơ với du lịch, xem như không liên quan đến cuộc sống của mình. Có chăng cũng chỉ có một số gia đình ở gần các thắng cảnh tự nhiên hay các di tích lịch sử tổ chức bán hàng để phục vụ du khách đến tham quan. Nhận thức chung của người dân, nhất là ở vùng nông thôn, vẫn cho rằng du lịch chưa xuất hiện trong sinh kế của họ, và có rất ít liên quan đến cuộc sống của họ. Trong khi đó, càng ngày, sự phát triển du lịch càng cho thấy vai trò quan trọng của người dân địa phương. Du lịch hiện nay không chỉ là đi ngắm cảnh thiên nhiên hay đi tham quan một số di tích văn hóa lịch sử mà còn là nhu cầu về tương tác văn hóa, về giao lưu, tiếp xúc với người dân địa phương và trải nghiệm cuộc sống, trải nghiệm văn hóa địa phương. Vì vậy, nhận thức và sự chủ động của người dân ngày càng quan trọng trong sự phát triển du lịch.

Thay đổi nhận thức của người dân về phát triển du lịch là vấn đề quan trọng nhưng cũng rất khó khăn. Bởi chẳng có gì khó hơn làm cho con người thay đổi nhận thức của mình về một vấn đề xã hội. Nó phải là một quá trình với nhiều khâu đoạn và nhiều nhân tố ảnh hưởng khác nhau. Về cơ bản, cần làm cho người dân thấy được những lợi ích dành cho họ khi du lịch phát triển. Trước đây, lợi ích của du lịch chủ yếu thuộc về các công ty lữ hành hay một số cơ quan, tổ chức và một số hộ bán hàng. Còn đại đa số người dân vẫn không được hưởng lợi từ du lịch nên họ ít quan tâm đến du lịch. Một khi

làm cho người dân nhận thấy được lợi ích thì họ sẽ tham gia tích cực hơn, bởi con người gắn với lợi ích của mình là điều quan trọng trong quá trình phát triển. Muốn vậy, thì một mặt phải tuyên truyền, tập huấn cho người dân về vai trò của du lịch, mặt khác cũng phải thể hiện những lợi ích đó một cách thực tiễn trong quá trình phát triển. Nhận thức của người dân và lợi ích thực tiễn mà họ thu được sẽ là nhân tố quyết định cho vấn đề hợp tác giữa người dân và doanh nghiệp, du khách, tạo ra chuỗi hàng hóa du lịch và mạng lưới du lịch rộng lớn hơn. Thay đổi nhận thức cũng là cơ sở nền tảng để giúp người dân chủ động hơn khi tham gia phát triển du lịch, biến họ từ những người ít liên quan, thờ ơ với du lịch trở thành một chủ thể quan trọng để phát triển du lịch. Đây là vấn đề quan trọng để từ đó tiếp tục nâng cao các năng lực khác nhằm giúp cho người dân địa phương ngày một trở thành nguồn lực phát triển du lịch.

2. Đào tạo, tập huấn về tri thức văn hóa truyền thống cho người dân

Từ đầu thế kỷ XXI, khi du lịch phát triển mạnh mẽ và ngày càng bùng nổ ở nhiều nơi, người ta đã quan tâm đến việc đào tạo, tập huấn cho người dân địa phương về cách thức tiếp cận và phát triển du lịch. Nhưng họ tập trung vào việc tập huấn các kỹ năng về phát triển du lịch, cụ thể là kỹ năng tiếp đón, hoạch định sách lược hay về việc chuẩn bị các điều kiện để tiếp khách từ trang phục, ẩm thực và cả cách thức trò chuyện... Có điều, phải sau một thời gian dài, người ta mới thấy người dân lại thiếu chính những tri thức về văn hóa truyền thống của họ trong quá trình phát triển du lịch. Bởi trong thời gian dài, văn hóa truyền thống của các cộng đồng bị mai một và mất mát nên các giá trị văn hóa cũng bị đứt đoạn. Những người già biết nhiều tri thức văn hóa truyền thống thì gặp khó khăn trong việc tiếp cận du lịch. Những người trẻ tuổi có lợi thế hơn về kỹ năng và dễ dàng tiếp cận du lịch hơn thì lại thiếu tri thức về văn hóa truyền thống. Trong khi phát triển du lịch, nhất là lĩnh vực du lịch văn hóa, sự tương tác với du khách trở nên vô cùng quan trọng. Vì thế để tham gia vào phát triển du lịch thì người dân cũng phải biết càng nhiều tri thức văn hóa truyền thống càng tốt. Văn hóa truyền thống trở thành nguồn lực quan trọng để phát triển du lịch. Và

việc đào tạo, tập huấn về tri thức văn hóa truyền thống cho người dân địa phương tham gia hoạt động du lịch càng trở nên cần thiết.

Trong dòng chảy văn hóa cộng đồng thì văn hóa được trao truyền qua các thế hệ từ trong gia đình và trong cộng đồng. Đó là sự trao truyền một cách tự nhiên trong quá trình xã hội hóa của mỗi con người. Nhưng vì nhiều lý do khác nhau mà có những giá trị văn hóa bị mất mát, mai một qua các thế hệ. Sự trao truyền văn hóa cũng bị gián đoạn. Vậy nên cần phải tái kiến tạo lại môi trường để các giá trị văn hóa được trao truyền từ trong gia đình cũng như trong cộng đồng. Bên cạnh đó, việc tổ chức các lớp tập huấn cũng có những giá trị nhất định. Và thực tế đã có những khóa tập huấn về văn hóa truyền thống để phát triển du lịch. Thường là chính quyền hoặc các tổ chức hỗ trợ xây dựng các khóa tập huấn ngắn hạn cho người dân. Họ mời những người có nhiều hiểu biết về văn hóa truyền thống, đặc biệt là các nghệ nhân đến giảng giải cho bà con về các tri thức văn hóa truyền thống của mình. Cùng với đó là những kiến thức khác về du lịch. Như vậy, sự trao truyền văn hóa cũng được thực hiện, dù còn nhiều hạn chế, nhưng cũng có nhiều giá trị giúp cho người dân biết thêm về văn hóa truyền thống, qua đó góp phần khôi phục và phát huy các giá trị văn hóa truyền thống của các cộng đồng.

3. Nâng cao năng lực tiếp cận thông tin về du lịch cho người dân

Năng lực tiếp cận thông tin về du lịch là vấn đề quan trọng và cũng là hạn chế lớn đối với người dân khi tham gia phát triển du lịch. Thông tin ngày càng

giữ vai trò quan trọng trong phát triển, đặc biệt là trong lĩnh vực du lịch. Người dân tham gia du lịch cần nắm được các thông tin về chính sách, thị trường để phát triển. Cùng với đó là các nguồn thông tin cụ thể, về công ty lữ hành, thông tin về giao thông vận tải, thông tin... đều rất cần thiết. Nhưng để tiếp cận thông tin thế nào cho nhanh chóng và chính xác vẫn còn là thách thức lớn với người dân. Họ phải trông chờ một cách thụ động vào chính quyền hay các tổ chức, các cơ quan và các công ty lữ hành. Để người dân chủ động hơn thì phải nâng cao năng lực tiếp cận thông tin về du lịch.

Để rõ hơn việc người dân làm du lịch đã tiếp cận thông tin về du lịch như thế nào, chúng tôi đã khảo sát 17 hộ gia đình là người dân tộc thiểu số tham gia hoạt động du lịch ở huyện Con Cuông. Kết quả cho thấy, có 3 cách tiếp cận thông tin phổ biến nhất là từ chính quyền địa phương, từ các tổ chức phi chính phủ và tự tìm hiểu qua các mạng lưới xã hội của riêng mình. Cả ba cách này đều có vai trò quan trọng đối với sự phát triển nhận thức của người dân và giữa các cách thức cũng không có nhiều chênh lệch. Nhưng xu hướng là sự chủ động tự tìm hiểu sẽ ngày càng tăng lên.

Cách thức tiếp cận thông tin	Số hộ gia đình	Tỷ lệ (%)
Chính quyền địa phương tổ chức	6	35,3
Các tổ chức phi chính phủ tổ chức	5	29,4
Tự tìm hiểu	6	35,3
Tổng số	17	100

Điều tra của nhóm tác giả (2022)

Thực tế, nâng cao năng lực tiếp cận thông tin du lịch là một quá trình dài hơi và đi qua các bước khác nhau. Thường thì trong giai đoạn đầu, chính quyền địa phương hoặc các tổ chức phi chính phủ sẽ tổ chức những cuộc tập huấn để giúp đỡ người dân biết

cách tìm kiếm các thông tin về du lịch. Người ta còn tổ chức các khóa tham quan, học hỏi kinh nghiệm ở một số địa phương khác có du lịch phát triển để người dân có cái nhìn trực quan sinh

động hơn và qua sự giao lưu thì họ mới học hỏi thêm được nhiều hơn. Đến một giai đoạn nhất định, người dân thông qua trải nghiệm và kinh nghiệm của mình tích lũy đã biết chủ động tự tìm kiếm các thông tin để tiếp cận du lịch. Đó là quá trình người dân trưởng thành trong sự phát triển du lịch.

4. Nâng cao năng lực mở rộng mạng lưới xã hội để phát triển du lịch cho người dân

Du lịch là một chuỗi hàng hóa đa dạng và phức tạp nên nó cần những mạng lưới xã hội để vận hành và phát triển. Mạng lưới xã hội đang ngày càng được quan tâm và được xem là một nhân tố quan trọng, một nguồn lực tham gia trực tiếp vào quá trình phát triển kinh tế nói chung, và phát triển du lịch nói riêng. Để phát triển thì người dân cần phải xây dựng và quản trị được những mạng lưới xã hội của mình nhằm vận dụng vào quá trình phát triển.

Có nhiều loại mạng lưới xã hội khác nhau và

có vai trò khác nhau. Đó là mạng lưới xã hội của những người làm du lịch trong một cộng đồng; mạng lưới xã hội của người làm du lịch và người không làm du lịch; mạng lưới xã hội của những người làm du lịch ở các cộng đồng khác nhau; mạng lưới xã hội của người làm du lịch với các công ty lữ hành; mạng lưới xã hội của người làm du lịch với khách hàng của mình; mạng lưới xã hội ảo trên các trang thiết bị công nghệ hiện đại... Mỗi mạng lưới lại có nhiều mắt xích khác nhau, phức tạp hơn. Và hộ gia đình nào có mạng lưới xã hội đa dạng, rộng lớn hơn thì tiếp cận được sự phát triển tốt hơn các hộ khác. Trong đó, mạng lưới quan hệ với các công ty lữ hành giữ vai trò quan trọng bậc nhất. Trong khảo sát 17 hộ gia đình tham gia du lịch, thì kết quả cho thấy, việc tạo dựng các mạng lưới xã hội giữa người dân làm du lịch với các công ty lữ hành còn hạn chế.

Mức độ quan hệ với công ty lữ hành	Số hộ gia đình	Tỷ lệ (%)
Không có quan hệ với công ty nào	6	35,3
1-2 công ty	10	58,8
3-5 công ty	1	5,9
Trên 5 công ty	0	0,0
Tổng số	17	100,0

Điều tra của nhóm tác giả (2022)

Việc xây dựng và quản trị mạng lưới xã hội là vấn đề khó nên người dân cũng cần được tập huấn để nhận thức và vận dụng một cách hiệu quả. Thực tế, người ta vẫn ít quan tâm đến vấn đề quan trọng này. Gần đây, xuất hiện một số lớp tập huấn cho người dân sử dụng các mạng xã hội ảo để tham gia phát triển kinh tế, trong đó có phát triển du lịch. Còn các loại mạng lưới xã hội khác hầu như ít được quan tâm, nếu có thì cũng chỉ lồng ghép vào các nội dung khác mà thôi. Trong khi càng ngày, vai trò của mạng lưới xã hội càng quan trọng. Vậy nên cần phải thay đổi để tạo ra những cách thức khác nhau nhằm giúp người dân nâng cao năng lực xây dựng và quản trị mạng lưới xã hội của mình để vận dụng vào phát triển du lịch.

5. Nâng cao năng lực bảo vệ môi trường, phát triển bền vững cho người dân

Bảo vệ môi trường là một nội dung quan trọng trong phát triển du lịch của tất cả các địa phương hay quốc gia. Môi trường tự nhiên và môi trường văn hóa là những nhân tố quan trọng để phát triển du lịch, nên bảo vệ môi trường cũng là điều kiện để phát triển du lịch. Vấn đề này đã được nhiều tổ chức quan tâm, nhiều nhà nghiên cứu cảnh báo nhưng trong nhận thức của người dân tham gia du lịch thì vẫn còn hạn chế. Vậy nên cần có những biện pháp phù hợp để nâng cao năng lực bảo vệ môi trường cũng như hướng người dân đến sự phát triển bền vững một

cách chủ động hơn.

Trước hết là cần tổ chức các khóa tập huấn nhỏ về vai trò của môi trường cũng như nhiệm vụ bảo vệ môi trường cho người tham gia vào phát triển du lịch. Các khóa tập huấn này cần gắn với khai thác các tri thức truyền thống về bảo vệ môi trường cũng như kết hợp với các tri thức,

kỹ năng hiện đại. Cố gắng làm cho người dân hiểu và thay đổi từ những việc nhỏ nhất gắn với cuộc sống đời thường và cũng gắn với sự phát triển du lịch. Từ đó làm nền tảng để nâng cao dần lên về các chương trình, các phong trào bảo vệ môi trường hiệu quả hơn. Cần phải làm cho người dân hiểu bảo vệ môi trường không chỉ có giá trị lâu dài về sự sống mà còn giúp họ có điều kiện để khai thác các lợi thế từ môi trường đưa lại vào phát triển kinh tế và tạo ra nhiều lợi ích. Không chỉ những người tham gia vào phát triển du lịch mà tất cả mọi người đều có nhiệm vụ bảo vệ môi trường. Còn với người làm du lịch thì cần gắn các hoạt động du lịch với bảo vệ môi trường, từ những việc nhỏ nhất đến những vấn đề vĩ mô hơn, lớn hơn.

Cùng với việc bảo vệ môi trường thì cần mở rộng thêm về phát triển bền vững. Tức là không chỉ bảo vệ môi trường tự nhiên, môi trường văn hóa mà còn gắn với phát triển bền vững toàn diện các nội dung khác. Đó là quá trình phát triển hài hòa hơn, lành mạnh hơn và hướng đến nhiều mục tiêu hơn mà lợi nhuận chỉ là một phần nhỏ trong chương trình phát triển đó. Du lịch được gọi là ngành công nghiệp không khói bởi nó khai thác tự

Người dân Làng du lịch cộng đồng bản Khe Rạn, xã Bồng Khê (huyện Con Cuông) vệ sinh môi trường, trồng hoa tạo cảnh quan môi trường xanh - sạch - đẹp

hiên và văn hóa một cách hài hòa hơn. Nhưng cần hướng đến phát triển bền vững để đảm bảo được sự hài hòa đó. Muốn vậy cần phải thay đổi nhận thức, tuyên truyền cho người dân hiểu hơn và làm quen dần với các vấn đề của phát triển bền vững.

6. Kết luận

Phát triển du lịch là hướng đi quan trọng và đúng đắn, góp phần vào xóa đói giảm nghèo, nâng cao đời sống người dân từ chính những nguồn lực tại chỗ của họ. Nhưng để phát triển du lịch có hiệu quả thì cần phải nâng cao các năng lực chủ thể cho người dân trong quá trình phát triển. Đó là các những hiểu biết về tri thức văn hóa truyền thống, năng lực tiếp cận thông tin về du lịch, năng lực xây dựng và quản trị các mạng lưới xã hội trong quá trình phát triển. Cùng với đó là nhận thức và thực hành về bảo vệ môi trường, phát triển bền vững trong quá trình phát triển du lịch. Du lịch phát triển dựa vào các nguồn lực chủ yếu đến từ người dân địa phương nên sự chủ động của người dân có vai trò quyết định trong quá trình phát triển. Vậy nên việc nâng cao năng lực tiếp cận thị trường của người dân làm du lịch cần được quan tâm, tổ chức các khóa tập huấn cũng như thực hiện các chương trình, xây dựng các chính sách một cách phù hợp nhằm làm cho người dân là người chủ thật sự của quá trình phát triển. Đây là vấn đề quan trọng cho sự phát triển của du lịch trong bối cảnh sắp tới, khi mà dịch bệnh sẽ suy giảm và một giai đoạn bình thường mới được bắt đầu./.